

**CRITERII EXTRAFILOLOGICE ÎN ANALIZA
ETIMOLOGICĂ ORIGINEA CUVÂNTULUI
ROMÂNESC ORAȘ. RADICALUL
ΧΩΡΑ/CHORA (II)**

LAURENȚIU NISTORESCU

Cuvinte-cheie: *oraș, χώρα, etimologie, circulație terminologică, urbanism*

După cum sperăm că am demonstrat în prima parte a acestui studiu¹, prezumția că termenul românesc *oraș* ar proveni din cuvântul maghiar *város* – prezumție vehiculată în notele etimologice ale dicționarelor noastre ca certitudine, în pofida faptului că ea nu se întemeiază pe investigație critică autentică – este subminată de cel puțin trei factori: lipsa de convergență fonetică cu dubletul de structură și vehiculare interlingvistică analoage *Maros/Mureș*, impedimentul logico-istoric de a căuta originea unui cuvânt exprimând o instituție habitațională sedentară în vocabularul unei populații migratoare, respectiv, ignorarea faptului că acest termen se regăsește, de timpuriu, în toată aria locuită de traco-daco-români, inclusiv în zonele care nu au făcut niciodată obiectul unor influențe cultural-lingvistice maghiare. Am încercat totodată să sugerăm (fără a detalia problema, care depășește tematica intervenției noastre) că presupusul etimon maghiar își are propria sa “poveste”, cu nimic mai prejos, dar diferită de cea pe care a parcurs-o cuvântul românesc similar, cu care s-a întâlnit în plan semantic și fonetic doar spre sfârșitul medievalității, într-o epocă în care cele două idiomuri vecine erau solid structurate sub aspect terminologic. “Povestea” cuvântului românesc

¹ Nistorescu 2011, pg. 31-39

oraș nu ar fi însă completă dacă nu am da și un răspuns în cheie pozitivă întrebării privind originea sa, respectiv, dacă nu am arăta care este, în opinia noastră, etimonul real.

Înainte de a proceda ca atare, considerăm că nu este lipsit de importanță să vedem care a fost, în spațiul de sinteză culturală și lingvistică daco-română, evoluția realității pe care o desemnează cuvântul analizat – știut fiind, din teoria comunicării, că realitatea determină devenirea elementului lingvistic și nu invers. În speța noastră, realitatea este localitatea urbană, privită ca universalie, ca și categorie generică a cărei reflectare în vocabularul comun constituie o necesitate de cauzalitate univocă. La data celei mai vechi consemnări scrise pe care o cunoaștem până în prezent² a cuvântului *oraș*, această categorie de așezări umane avea, în spațiul de afirmare a limbii daco-române ca idiom dominant de comunicare³, o existență neîntreruptă de aproape două milenii⁴. Coloniile grecești de la Pontul Euxin au monopolizat primele trei secole de manifestare a fenomenului urban, constituind apoi atât modelul pentru primele așezări de statut suprarural create de autohtoni⁵, cât și componenta cea mai importantă a mediului eminent urban din spațiul geto-dacic, până la începutul erei creștine, când și unele, și altele intră sub dominația romană atât sub aspect politico-militar, cât și ca formulă instituțională și cultural-civilizațională. Vreme de șase secole, urbanitatea de

² Anul 1435, într-un document referire la orașul Vaslui (cf. Rosetti 1982, pg. 22)

³ Teritoriul delimitat generic de limitele naturale Marea Neagră-Nistru-Tisa-Cataractele Dunării-Munții Balcani

⁴ Este general acceptat faptul că cel mai vechi oraș apărut pe actualul teritoriu românesc este Histria/Istros, o colonie întemeiată de Milet înainte de jumătatea sec. VII î.Hr., având de la început atribute urbane ferme

⁵ Cea mai veche așezare cu incontestabile atribute urbane creată de autohtonii geto-daci pare a fi orașul de la Sbornovo (Bulgaria de nord-est), identificat probabilistic cu Dausdava și considerat a fi exercitat funcția de capitală a regatului getic în secol IV î.Hr. (epoca Kothelas-Dromichetes). În pofida aparențelor, categoria de așezări urbane geto-dacice nu se reduce la dave, semnificativ fiind faptul că însăși Sarmizegetusa, cel mai important complex urban al dacilor, nu a fost niciodată desemnată prin acest termen.

formulă romană⁶ este consistent reprezentată în bazinul Dunării de jos, unde, după așa-numita “retragere aureliană”, zeci de orașe continuă să funcționeze ca atare pe ambele maluri ale Dunării, unele dintre cele nordice (precum Sucidava) abia începându-și perioada de înflorire⁷ - în vreme ce multitudinea orașelor dintre Dunăre și Haemus/Balcani, inclusiv cele din Scitia Minor/Dobrogea, își continuă evoluția, depășind adesea nivelele de dezvoltare pe care le avuseseră coloniile grecești de la Pontul Euxin anterior cuceririi romane. Chiar și după prăbușirea frontierei dunărene a Imperiului Roman de Răsărit, la începutul sec. VII, și intrarea regiunilor sudice ale sintezei daco-române, la sfârșitul aceluiași veac, sub dominația nou-creatului Țarat Bulgar, fenomenul urban nu-și încetează prezența⁸ în nici una din marile regiuni ale fostei Dacia Magna. Astfel, Tomis-Constanța este amintită cu numele antic în anul 883,

⁶ Și în acest caz, este util să precizăm că urbanitatea romană nu se reducea la așezările care dobândeau, ca privilegii politice, rangurile de *municipium*, *colonia* sau *metropola* (această practică fiind, de altfel, abandonată începând cu a doua jumătate a secolului III – epoca anarhiei militare)

⁷ Harta militară *Tabula Peutingeriana*, redactată în sec. IV, menționează peste 40 de așezări urbane în spațiul fostei Dacii Traiane, unele dintre acestea (precum Dierna, Drobeta, Sucidava sau Constantiniana Daphne) apărând, prin demnitarii care le reprezentau, și în lista de demnități imperiale *Notitia Dignitatum*, redactată în jurul anului 400. În cvasitotalitatea cazurilor, cercetările arheologice au confirmat continuitatea de locuire în formulă urbană și după sfârșitul sec. III, dar și existența unor așezări urbane cu înzestrări edilitare similare în unele teritorii ale „dacilor liberi”, cu precădere în Muntenia, unde existența mai multor orașe este consemnată și de o serie de documente scrise, precum hagiografia Sfântului Sava Gotul. Actele administrative ale împăratului Justinian citează, la rândul lor, la jumătatea sec. VI, mai multe așezări urbane nord-dunărene (Recivida, Literrata/Lederata, Arcidava), în vreme ce vechiul oraș Drobeta/Severin primește efemer, ca dovadă a însemnătății sale, numele soției basileului, Theodora.

⁸ Ca pretutindeni în Europa, inclusiv în regiuni puternic urbanizate precum Italia, Grecia sau Asia Minor, unele orașe decad (refacându-se sau nu mai târziu) sau dispar cu totul, însă alte așezări dobândesc atribute urbane – fie prin regruparea populației, fie prin dobândirea statutului de reședință a unei autorități politice, militare sau ecleziastice, fie prin efectul mutațiilor economice. O „degradare” generală a urbanității (în fapt, o schimbare de funcții a acestui mediu habitațional) este caracteristică epocii medievale pe tot continentul, procesul fiind mai accentuat (dar nu complet) în fostele periferii imperiale.

într-un catalog al scaunelor episcopale din Țaratul Bulgar, și cu numele nou Constantia în tratatul *De administrando Imperii* al împăratului Constantin al VII-lea Porfirogenetul, din anul 950, document în care apare și orașul Selina/Sulina. Tibiscum-Caransebeș re apare în documentele ecleziastice din epoca basileului Vasile cel Mare – spre exemplu, în 1011 (indicat drept *castrum* Tibisco) și în 1020, sub numele ușor alterat Dibiskos, ca centru sufragane episcopiei de Branicevo –, în condițiile în care continuitatea de locuire și o activitate indicând cert un statut suprarural este documentată arheologic în arealul imediat al orașului antic pentru toate secolele care au urmat consemnării din *Notitia Dignitatum*. Un caz de continuitate urbană și mai evident este cel al cetății portuare Tyras, care nu și-a încetat niciodată funcționarea, dobândind în schimb denumiri noi, consonante cu noii hegemoni: Maurokastron, Asprokastron. Cartografia “epocii anului o mie”⁹ sau cronicile mijlocului de Ev Mediu¹⁰ sunt la rândul lor explicate în prezentarea unei ample rețele de așezări urbane în bazinul Dunării de jos, care vor beneficia de o nouă perioadă de prosperitate, după 971 (anul revenirii frontierei bizantine la Dunăre, după *reconquista* împăratului Ioan Tzimiskes), pentru a constitui apoi, odată cu insurecția katepanului Nestor din 1073, ca semn al vigoriei lor, factorul politico-demografic care a inițiat și configurat statul României de Târnovo, creat de Frații Asănești în 1185.

Din această altminteri foarte sumară trecere în revistă a evoluției urbane din spațiul daco-roman se desprind mai multe concluzii. Cea dintâi, deja enunțată, este că în această regiune au existat neîntrerupt

⁹ Un exemplu în acest sens îl constituie Harta maritimă întocmită în 1154 de geograful arab Idrisi, care menționează orașele portuare Axiopolis/Aniksuboli (Cernavodă), Vicina/Disina, Tomitana/Tamtana ș.a.

¹⁰ Așa-numita „cronică a lui Anonymus” amintește, la cumpăna secolelor IX/X, centre urbane precum Zotmar (Satu Mare), Biharea, Morisena ș.a. – calitatea lor urbană fiind certificată prin menționarea unor garnizoane importante (de ordinul sutelor, în cazul Bihariei), a unor importante mănăstiri și a includerii lor pe traseele unor misiuni diplomatico-militare bulgare sau bizantine. În cealaltă parte a spațiului românesc, la Dunărea de jos, Cronica lui Pseudo-Nestor menționează 80 de „goroduri” (termenul slavon în exprimă pe autor, nu pe locuitori) peste care voia să se înstăpânească în anul 969 cneazul Sviatoslav.

orașe de-a lungul a aproape două milenii înainte de cea mai veche atestare a termenului autohton asociat – termen care, dacă se afla în uz la anul 1435, ca vocabulă care nu necesita nici o denominare, trebuie să fi fost cunoscut în această formă cu cel puțin două-trei generații mai devreme. O a doua concluzie este aceea că, de-a lungul acestui lung răstimp, instituția habitațională a orașului s-a manifestat într-un context cultural dominat și modelat de structurile civilizaționale greacă și romană, respectiv, de acea sinteză a lor care a format complexul cultural-lingvistic romeic/bizantin¹¹ – firesc fiind ca această puternică amprentă¹² să se reflecte și în terminologia administrativă și a vocabularului dependent de aceasta, într-o formulă bine integrată vocabularului comun. Nu în ultimul rând, o a treia concluzie pe care o reținem, poate mai discretă, dar de neignorat, este faptul că îndelunga manifestare a fenomenului urban în spațiul daco-roman și românesc, metamorfozele pe care localitățile urbane cu continuități semnificative le-au cunoscut, precum și marea diversitate pe care o prezenta lumea așezărilor suprarurale din acest areal au adus în prim-plan, cu necesitate probabilist-statistică, în definierea subliminală a categoriei generice a orașelor, nu elemente de înzestrare edilitară (cum ar fi sugerat etimonul invalidat *varos*), ci aspecte de realitate socială – comunitatea umană fiind numitorul comun al tuturor cazurilor particulare din spatele termenului pe care-l analizăm.

O dată stabilit contextul cultural al formării cuvântului *oraș*, să ne îndreptăm atenția asupra termenului propriu-zis. Primul lucru pe care-l observăm este că acest cuvânt are cel puțin aparența unui

¹¹ Poate nu este de prisos să precizăm că Imperiul de Constantinopol se autodesemna drept *Romania*, în vreme ce nomenclatorul *Bizanț/bizantin* este o creație terminologică de catedră.

¹² La concurență cu modelul dominant greco-roman, asupra limbii daco-române a acționat și relativ noua (nouă, în raport cu momentul 1435) sinteză cultural-lingvistică slavonă, care a produs – în registrul aici analizat – termenul bine cunoscut *târg*. Acesta este însă, pe de o parte, doar un sinonim parțial al cuvântului autohtonizat *oraș*, iar pe de alta, doar obiect al unei circulații lingvistice secundare în raport cu cea de care a beneficiat cuvântul eminentemente românesc.

termen compus, sufixul identificabil *-aș*¹³ reprezentând una dintre cele mai specific românești “tehnologii” de inovare semantică, într-o “colegialitate” care reunește atât termeni de vocabular comun (precum *călăraș*, *sutaș*, *sulițaș*, *cămăraș* ș.a.m.d.), cât și deloc puține nume proprii, cu precădere toponime și antroponime (ca *Mediaș*, *Crângaș(i)*, *Buziaș*, *Colibaș(i)*, *Ionaș*, *Toderaș*, *Grigoraș* etc.). Fapt deloc surprinzător în lumina celor prezentate mai sus, descoperim, după detașarea sufixului, un termen cu funcționalitate de sine stătătoare, a cărui apartenență istoricizată la vocabularul limbii daco-române nu poate fi pusă la îndoială – și care, în același timp, are o solidă ancorare în registrul semantic conex instituției administrative urbane: *ora/hora*.

În legătură cu acest termen și cu derivațiile sale, dicționarul-etalon al limbii române, DEX¹⁴, reține următoarele semnificații: „dans popular românesc [...] cerc format de aceia care execută acest dans” și „petrecere țărănească unde se dansează jocuri populare”¹⁵ – pentru *hora*; „rotocol mare de fân” – pentru *horiște* și *horitură*¹⁶; „unitate de măsură a timpului [...], distanță, spațiu care poate fi

¹³ Fără a intra în detalii (acestea depășind tema intervenției noastre prezente), reținem ipoteza că valențele modelatoare ale acestui sufix ar putea exprima acțiunea substratului traco-geto-dacic. Ipoteza este mai pe larg prezentată de Grigore Brâncuș (Brâncuș 2009, pg. 135-141)

¹⁴ Ediția folosită aici este DEX 1998, fiind de precizat că, în cazul semnificațiilor citate, nu există practic nici o diferență față de edițiile anterioare sau de versiunile electronice ale acestui dicționar

¹⁵ DEX 1998, pg. 464. Nu putem să nu ne exprimăm mirarea pentru propunerea de etimologie pe care o avansează DEX în cazul cuvântului *horă*, pe care-l derivează, fără nici o justificare, din bulgarul *horo*, în condițiile în care termenul este atestat în scris, repetat în mii de cazuri, pe spații care depășesc arealul balcanic, cu secole înainte de sosirea bulgarilor turanici în bazinul Dunării - aspect asupra căruia vom reveni cu un alt prilej.

¹⁶ DEX 1998, pg. 464. Regional se înregistrează și varianta *oară/hoară*, pentru care DEX reține doar semnificația secundară de pasăre de curte. Sensul cuvintelor *horiște*, *horitură* trimite aproape direct la un termen clasic al limbii latine, *horreum*, *horrea* (hambar, adunare a recoltei), care pare a avea o conexiune de substrat, posibil influențată tot de limba greacă, cu mai specializatul cuvânt *hora*, *horeo* (oră, dar și timp generic sau anotimp)

parcurs în timp de un ceas” – pentru *oră*¹⁷. Lesne de observat, toate aceste sensuri converg spre semnificația de adunare, cuprindere, mulțime delimitată, semnificație pe care o rețin și termenii echivalenți din principalul dialect sudic al limbii române, aromâna. Astfel, în acest dialect¹⁸ se regăsesc atât cuvintele *oarâ* – „oră”, *huro* (cu varianta *huradz*) – „horă”, cât și doi termeni care, în aparență, nu au corespondent din daco-română: *horyea* – „separare, despărțământ”¹⁹ și, respectiv, *hoarâ*, al cărui înțeles modern (reținut și de dicționarul Papahagi) este „sat, așezare rurală”, dar pe care contexte literare tradiționale aromânești²⁰ îl denumesc ca și „comunitate”. Or, același sens specific îl are și termenul clasic grec *chora*²¹, din care, indubitabil, este derivat și cuvântul aromân *hoarâ*. Ca și vocabula aromână, noțiunea greacă nu se aplică orașului propriu-zis, în sensul în care îl percepem astăzi²², ci unei comunități dispersate pe un teritoriu mai larg, dar unite totuși printr-o structură instituțională, la rândul său de natură suprarurală, care se raportează la un centru bine definit²³. În antichitatea greacă și în epoca propriu-zis elenistică,

¹⁷ DEX 1998, pg. 725

¹⁸ Pentru certificare, utilizăm aici dicționarul elaborat de Tache Papahagi (Papahagi 1974)

¹⁹ Derivat din acesta, este atestat și termenul *huryeatâ* – „despărțire”, care a dobândit mai recent și sensul modern de „separatism”

²⁰ Poate cel mai notoriu dintre acestea este cântecul tradițional „Hoara armânească”, unde traducerea „satul aromân” este (după cum o dovedește analiza pe text) mai puțin fiabilă decât „comunitatea aromână”. Interpretarea este susținută și de existența, alături de termenul de derivare directă *huryeatu* – „sătean, țăran”, a cuvântului *huryenatu* – „consătean”, care implică raportarea la o comunitate organizată (ca echivalent local pentru cetățenie). Să precizăm, pentru a întregi tabloul, că avem consemnat și diminutivul termenului în discuție: *huricâ* – „sat mic, cătun”.

²¹ Păstrăm transliterarea consacrată academic a acestui cuvânt, consemnând totuși observația că principiul fonetic, dominant în scrierea românească, cere ca termenul de redactare greacă *χώρα* să fie transcris *hora*. Pronunția celor doi termeni este, oricum, cvasiidentică.

²² Pentru acesta, greaca clasică dispunea (ca și astăzi) de termenul consacrat *polis*, care era în uz – firește, ca împrumut lingvistic – și printre daco-români și aromâni, așa cum o dovedesc toponime precum Ioannopolis sau Moscopole.

²³ Frecvent, *chora* era asociată unui *polis*, ca unitate administrativă *extra muros*. Situațiile în care centrul unei *chora* nu avea statut de polis sunt, la rândul lor, foarte numeroase.

termenul *chora* avea deja o carieră semantică excepțională, Platon atribuindu-i, spre exemplu, în dialogul *Timaios*, suprasensul filosofic de matrice. Semnificația principală, dominantă, a termenului a rămas însă, până în prezent, cea de funcție administrativă, fapt certificat atât de preluarea sa într-o largă paletă de toponime²⁴, cât și de contextele, foarte numeroase, în care noțiunea este utilizată ca termen comun²⁵.

Dacă preluarea în sinteza lingvistică daco-română a unui termen de referință instituțională grecească/romeică se explică, credem, de la sine, în condițiile în care fenomenul urban din bazinul dunărean a evoluat sub incontestabila influență culturală constantinopolitană, este legitim să ne întrebăm, totuși, de ce termenul ales nu a fost mult mai consacratul *polis*? Răspunsul este, în opinia noastră, foarte simplu: pe de o parte, centrele urbane din spațiul daco-român au avut, de-a lungul mileniului I, poate cu rarissime excepții, dimensiuni reduse²⁶, care nu confereau vorbitorilor analogii suficiente cu urbanitatea dezvoltată a unui polis autentic, iar pe de alta, aceste centre au fost frecvent supuse destructurărilor de tot felul²⁷, continuitate demo-

²⁴ Cităm, dintr-o mai extinsă listă de exemple posibile, orașul Chora din insula grecească Mykonos, respectiv, așezarea Chora din suburbia Constantinoplei (astăzi, cartier în Istanbul) – ambele aflate în uz și în prezent. Dintre toponimele dispărute, amintim, dată fiind apartenența sa la spațiul de sinteză daco-română, așezarea Chora dagei, menționată într-o inscripție (astăzi aflată la Muzeul Național din Constanța) de pe vremea împăratului Antoninus Pius, din apropierea Histriei.

²⁵ O amplă analiză a relației dintre *chora* și *polis* (respectiv, centrul politic), incluzând și exemple de contexte ale utilizării termenului în antichitate, la Kolb 2004

²⁶ Cu excepția Sarmizegetusei Regia, nici o așezare identificată drept *dava* nu pare să fi depășit nivelul de trei-patru mii de locuitori, nivel la care, după așa-zisa „retragere aureliană”, s-au comprimat și fostele municipii romane, și în jurul cărora au gravitat, până spre orizontul apariției termenului *oraș*, și marea majoritate a așezărilor urbane din medievalitatea daco-română.

²⁷ Cazistica daco-română este, sub acest aspect, foarte bogată, nerezumându-se la efectele unor stări de beligeranță. Histria a rezistat pe situl său vreme de peste un mileniu, refăcându-se după mai multe invazii, pentru a ceda până la urmă în fața înnisipării golfului care-i asigura accesul pe Dunăre. La rândul său, Tibiscum-Caransebeș și-a glisat lent vatra spre sud, presat mai ales de epuizarea vecinătății agrare. Epidemiile, dobândirea sau pierderea de privilegii comerciale, deciziile politice etc. și-au spus și ele cuvântul în creșterile și descreșterile centrelor urbane

grafică (împlicat și cultural-lingvistică) prezentând nu orașul propriu-zis, ci comunitatea care gravita în jurul acestuia – adică tocmai ceea ce desemnează termenul **chora**. Ca și în celelalte cazuri în care a fost utilizat²⁸, sufixul **-aș** a avut menirea de determinant/localizant al noțiunii derivate: astfel, dacă termenul *suta+aș* numește persoana care deține, într-o enumerare anume, numărul o *sută*, dacă *sulița+aș* înseamnă deținătorul de *suliță*, dacă *Ion+aș* sau *To(a)der+aș* indică persoana având calitatea de a face parte (de a deține dreptul de membru) din/al clanul(ui) lui *Ion/Toader*, *(ch)ora+aș* a ajuns să desemneze locul care deținea calitatea de centru pentru **chora/hora** – adică pentru comunitatea a cărei polarizare o asigura nucleul urban în cauză.

Credem că putem estima și perioada în care s-a produs această derivare – în care termenul **oraș** a luat naștere și s-a impus în limba daco-română. Din faptul că dialectele sud-dunărene nu au asimilat această inovație, păstrând doar forma arhaică **chora** – devenită, din rațiuni de specificitate fonetică **hoară** –, putem deduce că inovația s-a produs la mai multe generații după relativa separare a celor două arii ale străromânei, respectiv, după secolul VII. Consemnarea în scris a cuvântului în secolul XVB ne oferă, de asemenea, un *terminus pro quem*, care ne îngăduie să apreciem că nașterea noului cuvânt se petrece, cu cea mai mare probabilitate, în așa-numita „epocă a anului o mie”: veacurile IX-XII. Deloc întâmplător, acesta este intervalul în care aria nordică a romanității orientale se detașează cel mai puternic de sursele de inovare cultural-lingvistică de care depinsese până atunci – latina și greaca/romeica – și începe să-și formeze mecanisme de inovare proprii. Iar o dată cu formarea noului cuvânt, forma arhaică **(c)hora** începe să evolueze, prin graduală specializare, spre sensul devenit tradițional în limba daco-română, de joc popular (hora românească fiind, la urma urmei, un ritual de întrunire a comunității) – în vreme ce, prin păstrarea ca noțiuni distincte a termenilor **ora** și

– dar cazuri în care populația de pe teritoriul asociat acestora să fi fost cu totul dislocată sunt marginale.

²⁸ Nu luăm în discuție aici și funcția de diminutivare (precum în cuvintele *gingaș*, *drăgălaș* ș.a.), pe care, oricum, sufixul **-aș** pare să o fi dobândit mult mai târziu

horişte/horitură, moşteniţi indubitabil pe filiera latină, s-a menţinut conexiunea cu un nivel semantic mai profund, comun latinei şi greacăi.

Disponem, din fericire, şi de câteva jaloane consemnate în scris ale acestui proces. Astfel, utilizarea cuvântului greco-elenistic *chora* pare să fi fost valorificată toponimic încă din primele secole ale erei, fapt sugerat de existenţa unor denumiri de localităţi autohtone, de condiţie suprarurală, precum Capora²⁹, deloc întâmplător situată în vecinătatea apropiată a salbei de polisuri pontice. Spre „epoca anului o mie”, care survine după ce regrecizarea Romaniei de Constantinopol devenise un fapt istoric, pe tronsonul românesc al Dunării pot fi observate mai multe toponime care par să reflecte etape intermediare ale asimilării termenului de centru imperial în idiomul provincial al periferiei nordice. Unul dintre acestea este, indubitabil, *Horom (castrum Horom)*³⁰, aşezare de polarizare urbană (cetate) de la Dunărea bănăţeană, aflată în stăpânirea ducelui Glad de Morisena – derivarea toponimului din termenul greco-romeic specializat, într-o epocă în care Bizanţul îşi restabilise frontiera pe Dunăre şi îşi (re)vasalizase formaţiunile etno-politice din această regiune, fiind practic singura ipoteză viabilă. Faptul că geograful armean contemporan Vardan Vardapetul³¹ utiliza practic acelaşi termen pentru desemnarea Romei, ca şi pentru desemnarea locuitorilor romanici din bazinul Dunării de Jos (locuitori ai mulţimii de *gorod*-uri peste care voise să se înstăpânească cneazul Sviastoslav cu un veac mai devreme) este, de asemenea, în deplină concordanţă cu această interpretare: la urma urmei, reţeaua aşezărilor urbane de pe cele două maluri ale fluviului au asigurat atât continuitatea impulsurilor de

²⁹ Tabula Peutingeriana VIII, 5. Ilustrativ pentru disponibilitatea formării de toponime cu ajutorul termenului grecesc *chora* este faptul că pe acelaşi document de secol IV, de incontestabilă expresie lingvistică latină, este menţionat, chiar în Italia, şi centrul urban Choreva (Tabula Peut. IV, 3), respectiv, în spaţiul illiric, aşezarea Mesochora (Tabula Peut. VI, 1)

³⁰ În acest caz, abandonarea denumirii arhaice Lederate se explică prin faptul că vechiul centru urban dispăruse, în vreme ce noua cetate a rezultat din repolarizarea comunităţii din arealul înconjurător – altfel spus, a *chorei*.

³¹ Cunoscut şi ca Vardan Areveltsi, autor al unei Geografii elaborate la jumătatea sec. XIII

romanizare, cât și identitatea cultural-politică a românilor. Un altul este, doar aparent surprinzător, dubletul toponimic *Bihor-Biharea* – a cărui interpretare trebuie să țină seama mai întâi de faptul că, așa cum ne indică grafiile timpurii (forma *Bychor/By-chor* se numără printre variantele primare, dacă nu cumva este chiar cea mai veche), avem de-a face cu un termen compus, iar apoi de faptul că prima parte a termenului face trimitere directă la etniconul grupării dacice care locuia în teritoriile bihorene încă din perioada preromană, continuându-și autonom existența în paralel cu funcționarea provinciei Dacia Augusti și ulterior acesteia: *biphii*³². Ne atrage atenția și faptul că trascrierea primară a denumirii actualei așezări Orăștie a fost *Woras (civitas Woras nominata)*³³ și nu *Waros/Varos*, așa cum s-a impus mai târziu în nomenclatorul oficial, această formă fiind foarte apropiată de cea pe care a ajuns să o îmbrace cuvântul românesc *oraș*, la data depliniei sale autohtonizării.

Concluzionând, vom afirma că originea cuvântului românesc *oraș* trebuie căutată în termenul administrativ romano-elenistic *chora*, intrat de timpuriu (ca împrumut lingvistic) în vocabularul populației de sinteză traco-daco-romană și în toponimia conexă, pentru ca, după separarea romanității dunărene, în consecința evenimentelor care au bulversat regiunea balcanică în cursul secolului VII, el să evolueze, doar în arealul propriu-zis daco-român, spre forma contemporană, pe care a derivat-o semantic din noțiunea de comunitate teritorială, printr-un procedeu propriu de determinare: sufixul *-aș*.

Bibliografie selectivă:

- DEX 1998 ***, Dicționarul explicativ al limbii române, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, Ed. Univers Enciclopedic.
- Brâncuș 2009 *Brâncuș, Grigore*, Cercetări asupra fondului traco-dac, Ed. Dacia, București.

³² Biphensis, în transliterarea lui Ptolemeu (Geografia III, 8, 3)

³³ Pascu I, pg. 238. În acest caz, nu excludem însă posibilitatea de a ne afla în fața unei erori de redactare

- Kolb 2004 *Kolb, Frank* (ed), Chora und Polis, Ed. Oldenbourg, Munchen.
- Nistorescu 2011 *Nistorescu, Laurențiu*, Originea cuvântului românesc *oraș*. O ipoteză nesustenabilă, în “Philologica Banatica” nr. 2/2011, Ed. Mirton, Timișoara, pg. 31-39.
- Papahagi 1974 *Papahagi, Tache*, Dicționarul dialectului aromân general și etimologic, Ed. Academiei RSR, București.
- Pascu I *Pascu, Ștefan*, Voievodatul Transilvaniei vol. I, Ed. Dacia, Cluj-Napoca.
- Pascu II *Pascu, Ștefan*, Voievodatul Transilvaniei vol. II, Ed. Dacia, Cluj-Napoca.
- Rosetti 1982 *Rosetti, Alexandru*, Schiță de istorie socială a limbii române, Ed. Eminescu, București.

EXTRAPHILOLOGICAL CRITERIA IN ETIMOLOGICAL REVIEWS
 THE ORIGIN OF THE ROMANIAN WORD *ORAȘ*. THE ROOT *ΧΩΡΑ*/CHORA
 (II)

Socio-anthropological and cultural-historical criteria require the consideration of the Greek root *χώρα*/chora for the etymological re-evaluation of the Romanian word *oraș*. The use of this root on the Daco-Romanian territory during the first millennium and even before is well documented and the derivation with the *-aș* suffix is typical of the Romanian language.